

Kazimierz Żegnałek, Ewelina Gutkowska-Wyrzykowska

Nauczyciel – misja czy zawód?

Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika 13, 173-184

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kazimierz Żegnałek*
Ewelina Gutkowska-Wyrzykowska**

NAUCZYCIEL – MISJA CZY ZAWÓD?

Znaczenie pojęcia „nauczyciel” zmieniło się na przestrzeni wieków. Zawsze jednak zasadniczą funkcją nauczyciela było uspołecznianie przedstawicieli młodego pokolenia, przekazywanie im dziedzictwa kulturowego, tak aby byli przygotowani do funkcjonowania w społeczeństwie. Kierunek przemian zawodu nauczyciela wyznaczony był również tym, kto tę pełnił funkcję. Początkowo łączono ją ze starszyzną rodową, później z kapłanami, guwernerami, a przez ostatnie wieki z profesjonalnymi nauczycielami.

Zawód nauczycielski należy do najstarszych zawodów na świecie i od wielu lat był przedmiotem zainteresowania psychologów, pedagogów i filozofów różnych krajów i orientacji politycznych. Odgrywa bardzo ważną rolę. Tak było od dawien dawna, zmieniały się tylko nazwy tych, którzy sprawowali funkcje edukacyjne.

Aktualnie możemy zaobserwować głębokie rozbieżności pomiędzy ideałem wychowawczym a rzeczywistością edukacyjną, między idealnym wzorcem nauczyciela a jego realnym obrazem. Sytuacja ta prowokuje do postawienia następujących pytań:

- Jak jest obecnie postrzegany nauczyciel w swojej roli zawodowej?
- Jakie są uwarunkowania owego postrzegania?

W każdej epoce, w zależności od różnorodnych potrzeb, społeczeństwo kreowało własny wizerunek nauczyciela. W kręgu cywilizacji europejskiej pierwsze wzory możemy odnaleźć w pismach Platona, Arystotelesa i Kwintyliana. Należy zauważyć, iż w starożytności zawód ten nie był zbytnio poważany, wysoko ceniono wyłącznie filozofów (Królikowska i Topij-Stempińska, 2014). Ideałem był Sokrates utożsamiany ze wzorem nauczyciela bezinteresownego, mądrego, szlachetnego, nieprzekupnego i niezależnego (Bednarska i Musiał, 2012).

Termin „nauczyciel” od początku był łączony z osobą, która pełniła w wychowaniu dzieci i młodzieży funkcje edukacyjne. Bywał zarezerwowany dla nauczyciela instytucjonalnego, a w historii miał różną treść znaczeniową.

Dobry nauczyciel to przede wszystkim życzliwy ludziom człowiek o niepowtarzalnej osobowości, kultywujący w sobie to, co sprawia, że jest osobą znaczącą. To ktoś ważny dla ucznia.

* Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach.

** Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach.

Wraz ze wzrostem znaczenia edukacji młodego pokolenia zaczęto określać kryteria efektywności pracy nauczyciela i tworzyć różne wizerunki osobowe przedstawiciela tego zawodu. W ujęciu psychologicznym o dobrym nauczycielu decydują cechy osobowościowe. W ujęciu technologicznym ważne są kompetencje przesądzające o sprawstwie działaniowym nauczyciela. W ujęciu humanistycznym istotna jest indywidualność nauczyciela, jego niepowtarzalność. W ujęciu socjologicznym akcent pada na rolę zawodową jako strukturę oczekiwań w postaci norm i zasad działania nauczyciela. W ujęciu pedagogiki krytycznej liczy się zaangażowanie pedagoga na rzecz zmian w sferze publicznej. Instrumentem tych zmian są intelektualne kompetencje nauczyciela. Przemiany funkcji zawodowych przedstawicieli grona pedagogicznego są sprzężone ze wzrostem wiedzy o nauczycielu i jego pracy oraz ze zmianami kulturowo-społecznymi i cywilizacyjnymi. Przebiegają od przekazu wiedzy i dominacji „uprawy” intelektu do uczenia sposobów odkrywania wiedzy, samodzielności intelektualnej i egzystencjalnej (Kwiatkowska, 2008).

Nauczyciel to odpowiednio przygotowany specjalista do prowadzenia pracy dydaktyczno-wychowawczej (nauczającej) w instytucjach oświatowo-wychowawczych. To ktoś, kto uczy innych, przekazuje im wiadomości, bądź naucza kogoś, jak ma postępować.

Nauczyciel jest tym podmiotem edukacji, od którego może i zależy najwięcej. Problem jednak tkwi w jego świadomości i zaangażowaniu.

Zawód nauczyciela przeszedł swoistą metamorfozę na przestrzeni wieków, od roli maga plemiennego, poprzez rolę pedagoga-niewolnika, nauczyciela-filozofa, duchownego rekrutującego się z niższych sfer służby kościelnej, nauczyciela-rzemieślnika, do roli nosiciela i propagatora wartości ogólnospołecznych oraz nauczyciela-wychowawcy należącego do odrębnej grupy społeczno-zawodowej (Tchorzewski, 2010).

Nauczyciel jest pełnowartościową osobowością, która poprzez swoje postępowanie daje innym przykład i stanowi wzór do naśladowania. To osobowość, która winna towarzyszyć uczniowi zarówno w szkole, jak również w codziennej rzeczywistości, w sytuacjach, kiedy jednostka potrzebuje wsparcia i pomocy. Zdolność przyjęcia postawy wychowującej, nadzorującej, a przy tym partnerskiej i daleko wybiegającej w przyszłość może stworzyć szansę młodemu pokoleniu na dobry start w dorosłym już życiu (Sadowska, 2011). Każda sytuacja w szkole wymaga nie tyle powtarzania tego, co się już kiedyś robiło, lecz otwarcia się na nowość. Uczeń wymaga od nauczyciela kreatywności pojmowanej jako wykraczanie poza to, co się już wie i umie. Jego twórczość nie jest czymś wyjątkowym, lecz codziennym i elementarnym obowiązkiem tworzenia, a nie odtwarzania własnego, wypracowanego sposobu bycia z uczniem. To ciągłe tworzenie jest charakterystyczną cechą tego zawodu i sprawia, że przygotowanie nauczyciela do pełnienia tak ważnej roli jest zawsze prowizoryczne i stale wymaga korekty, gdyż rzeczywistość szkolna bywa nieprzewidywalna.

Zdaniem Deweya:

nauczyciel jest powołany nie tylko do kształcenia jednostek, ale i do kształtowania odpowiedniego życia społecznego (Dewey, 2005, s. 31).

Nauczyciel przechodzi różne stadia rozwoju zawodowego. Rozwój ten nie kończy się wraz z uzyskaniem dyplomu, lecz trwa przez całe życie.

Od współczesnego nauczyciela oczekuje się ustawicznego wzbogacania osobowości, aktualizacji wiedzy i umiejętności. Z. Kwieciński podkreśla, iż w realiach współczesnej szkoły niezbędne jest

wykształcenie i doskonalenie nauczycieli o nowych, innych niż dotychczas kompetencjach; w sensie treści – bardziej łącznych niż wysoko specjalistycznych, bardziej otwartych niż zamkniętych, bardziej twórczych niż odtwórczych, a w sensie charakteru roli zawodowej – odchodzących od funkcji przekaziciela i egzekutora do roli przewodnika i tłumacza (Kwieciński, 1998, s. 7).

Nauczyciel zawsze był i będzie nieodłącznie związany z uczniem i jego porażkami bądź sukcesami. Pamiętać należy, że sukces ucznia to sukces nauczyciela, a jego porażka to niestety również porażka tego, który go uczył.

Nauczyciel, chcąc być traktowanym poważnie i mieć pewien posłuch wśród uczniów, musi tego samego wymagać od siebie. Jeśli nie umie nawiązać z uczniami dobrego kontaktu i nie traktuje ich w sposób podmiotowy, nie zasługuje na to, aby był obdarzany autorytetem opartym na zaufaniu, a jedynie autorytetem opartym na władzy. Nauczyciele, ujawniając pewne formy zachowań w stosunku do uczniów, przyczyniają się w mniejszym lub większym stopniu do realizacji bądź blokowania ich potrzeb.

Nauczyciel nowego tysiąclecia, w opinii Cz. Banacha:

powinien porzucić rutynowe przekazywanie wiedzy, nie może polegać na swej rzekomej nieomyślności i autorytecie (Banach, 2014, s. 106).

Chcąc odnaleźć się w nowej rzeczywistości szkolnej, powinien stać się otwarty i konkurencyjny, zabiegać o ucznia przemyślanymi marketingowymi sposobami, wykorzystując przy tym nowe technologie komunikacyjne. Ponadto powinien prowadzić zajęcia w sposób atrakcyjny dla ucznia, a przede wszystkim przejawiać podmiotowe i partnerskie podejście do niego i jego rodziców.

Cz. Banach wyróżnia trzy kategorie nauczycieli:

- osoby posiadające kwalifikacje specjalistyczne i psychologiczno-pedagogiczne oraz potrafiące sprawnie i skutecznie wykonywać swoje obowiązki;
- osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje, ale niepotrafiące w pełni wykonywać swoich zadań;
- osoby znajdujące się w częstym konflikcie z dziećmi i młodzieżą oraz środowiskiem (Banach, 2014).

Przez wiele lat w pedeutologii poszukiwano istoty „powołania” do zawodu nauczycielskiego, cechy wyróżniającej najlepszych przedstawicieli tej profesji oraz tajemnicy sukcesu w tym zawodzie. Przełom nastąpił wtedy, gdy Szuman opublikował pogląd, iż:

z całą pewnością nie istnieje jakaś odrębna, wrodzona cecha, która by była swoistym i zasadniczym dyspozycyjnym podłożem tego talentu (Szuman, 1974, s. 28).

Talent pedagogiczny jest nabywany własną pracą nauczyciela, nastawioną na to, by z danej indywidualnej struktury swojej osobowości wyłonić swój własny talent pedagogiczny.

Mottem współczesnego nauczyciela powinna być: odpowiedzialność, szacunek, mądrość, troskliwość i otwartość na sprawy kraju i ludzi (Banach, 2014).

Efektywność pracy nauczyciela zależy w dużej mierze od jego kontaktów z uczniami i dobrych stosunków pomiędzy nim a nimi. J. Maciaszkowa stwierdziła, iż:

uczeń pozostający z nauczycielem w kontakcie osobowym jest w stanie psychicznej gotowości na przyjęcie wszystkiego, co pochodzi od nauczyciela, także na przyjęcie norm postępowania (Maciaszkowa, 1991, s. 296).

Jak podkreśla Wołoszyn (1998), najsilniej na młodzież działa nie to, co nauczyciel mówi, lecz to, jakim jest, jakim usiłuje być, jak postępuje, jaki reprezentuje autentyczny świata wartości. W związku z tym procesowi kształcenia i doskonalenia nauczycieli powinien przyświecać odpowiedni model jego osobowości. Ma to być człowiek o wysokiej kulturze, o gruntownej wiedzy i wykształceniu pedagogicznym, wrażliwy intelektualnie, zorientowany w problematyce społecznej i zawodowej. Wzorując się na powyższych cechach nauczyciela „poszukiwanego” w ramach nowoczesnej szkoły, możemy podać, w jaki sposób określamy nauczyciela. Jest to niewątpliwie człowiek posiadający wiedzę, cechuje go erudycja i kultura osobista, poprzez stosowanie odpowiednich metod stara się przekazać swoim podopiecznym wiedzę o otaczającym ich świecie, wpoić pewne normy zachowań, a przy tym jest to przyjaciel dzieci i młodzieży, człowiek doskonalący się i umiejący współpracować ze środowiskiem dla dobra szkoły i uczniów.

Obecna szkoła potrzebuje nauczyciela-przewodnika, opiekuna oraz organizatora życia i działania zbiorowego uczniów. Musi to być człowiek umiejący współpracować ze swoimi wychowankami w atmosferze wzajemnej życzliwości, a zarazem taki, który jest wyposażony w umiejętności kierowania nimi.

Tak więc nauczyciel nie powinien być bierny wobec uczniów. Wykonywane przez niego czynności nie powinny przytłumiać ich aktywności, lecz przeciwnie: ma on stwarzać wychowankom jak najlepsze warunki do rozwoju. Aby rozumnie służyć społeczeństwu i dzieciom, nie wystarczą już tylko same umiejętności zawodowe. Nauczyciel musi posiadać wiedzę o społeczeństwie, o procesach społecznych, o interesach społecznych, o potrzebach ludzi. Potrzebna jest bowiem ponadzawodowa wiedza o wartościach realizowanych w toku pracy nauczyciela, o celach pracy w danej strukturze społecznej szkoły (Duraj-Nowakowa, 2000).

W. Okoń, podejmując się charakterystyki osoby nauczyciela, dostrzega grupy podstawowych jego czynności zawodowych, wyróżniając wśród nich:

- transmitowanie wiedzy i doświadczenia;
- rozwijanie sił twórczych i zdolności innowacyjnych uczniów;
- kształtowanie postaw i charakteru uczniów;
- organizowanie działalności praktycznej dzieci i młodzieży;
- posługiwanie się środkami kształcenia i wychowania;
- sprawdzanie i ocenianie osiągnięć szkolnych uczniów;
- przygotowanie uczniów do kształcenia równoległego i do uczenia się przez całe życie (Okoń, 2003).

Podobny zestaw czynności nauczyciela przedstawia Cz. Kupisiewicz (2002).

Szkoła chce nauczycieli, którzy rozumieją przemiany społeczno-gospodarcze, są wrażliwi na potrzeby wychowanków, zmiany w ich postawach i motywach, a przede wszystkim są refleksyjni. Nauczyciel powinien być motorem zmian, orędownikiem demokracji, tolerancji, humanizmu. Mądry, krytyczny, wrażliwy i kompetentny pedagog stawiający uczniom możliwe do wykonania zadania rozwojowe będzie umożliwiał ich autentyczny rozwój i ułatwiał funkcjonować we współczesnym społeczeństwie (Kołodziejska, 2007).

Należy uznać za słuszne stwierdzenie, że nauczyciele winni

[...] być postrzegani i postrzegać siebie samych jako osoby, które odgrywają główną rolę w klasie – nie jako specjaliści, którzy wiedzą, jak przeprowadzić interesujące dyskusje lub uczyć czytania i pisanie, lecz jako ci, których spojrzenie na życie, obejmujące to wszystko, co dzieje się w klasie, może mieć tak duży wpływ na uczniów, jakiego żadna ze stosowanych przez nich technik nauczania nie posiada. Takie szerokie rozumienie odpowiedzialności nauczycielskiej pozwala traktować nauczanie jako przedsięwzięcie moralne (Day, 2004, s. 40).

K. Denek wśród funkcji i zadań nauczyciela XXI wieku wyróżnia:

1. Planowanie, kierowanie, koordynowanie, kontrolowanie, analizę i ocenę procesu nauczania–uczenia się uczniów, sprzyjającą wielostronnej aktywności uczniów, ukierunkowaną na formułowanie i realizowanie strategii edukacyjnej: „Rozumieć świat – kierować sobą”.
2. Organizowanie procesu wychowania w całym życiu szkolnym i środowiskowym, wpływanie na postawy społeczne młodzieży, współkształtowanie jej charakterów, umiejętności współżycia we wspólnotach, rozwój samorządności i realizacja praw dziecka.
3. Opieka nad młodzieżą, diagnozowanie sytuacji i potrzeb, socjalizacja i resocjalizacja, przeciwdziałanie patologiom społecznym, współpraca z rodziną i środowiskiem lokalnym, rozwijanie pogłębionego dialogu wszystkich podmiotów edukacji na temat dziecka, szkoły, rodziny i środowiska.

4. Orientacja i wspomaganie młodzieży w kształtowaniu jej planów edukacyjnych i życiowych, w sytuacji zmian wynikających z procesów transformacji systemowej, potrzeb rynku pracy, dużego wpływu na świadomość młodych środków masowej komunikacji społecznej.
5. Działalność nowatorska, inicjowanie nowych rozwiązań w nauce i pracy uczniów przez uruchamianie motywacji pozytywnej i wskazywanie więzi edukacji, wychowania fizycznego, pedagogiki i nauk o kulturze fizycznej (Denek, 2004).

Nowe wymagania zmuszają nauczyciela do przekraczania konwencjonalnych zadań nauczania i wychowania. Musi wypełniać wobec dziecka nie tylko funkcje poznawcze, sprawnościowe, opiekuńcze, lecz także egzystencjalne – uczyć, jak żyć, jak tworzyć sens życia, jak radzić sobie z problemami, jak samemu uczyć się i dokonywać oceny rezultatów swojej pracy. Wymaga to edukacji, która przygotowałaby młodego człowieka do dokonywania wyborów, przy braku wyraźnych kryteriów oceny według dychotomicznej linii dobro–zło (Kwiatkowska, 2008).

W świetle następujących zmian w systemie funkcjonowania oświaty w Polsce zmienia się także rola i spełnianie zadań przez nauczyciela w edukacji i wychowywaniu dzieci i młodzieży. Nauczyciel był, jest i powinien być przykładem, idolem, autorytetem, a przede wszystkim liderem we wskazywaniu swoim wychowankom właściwej drogi życiowej, związanej ze zdrowym stylem życia, pełnym radości, życzliwości, miłości, poszanowania, odporności i dążenia do własnej indywidualnej doskonałości. Staje się nie tyle przewodnikiem, ale również tłumaczem świata. Funkcja tłumacza znacznie różni się od funkcji przewodnika. Przewodnik zakłada plastyczność istoty ludzkiej, jej podatność na kształtowanie, na modelowanie według zewnętrznie pomyślanego wzoru. Natomiast tłumacz szanuje autonomię jednostki i jej indywidualność, nie zakłada jej zmiany według własnego pomysłu czy z góry założonego celu. Dostarcza tworzywa do rozwoju, objaśnia rzeczywistość, ułatwia jej rozumienie, tak aby podejmowane wybory były rezultatem samodzielnego rozeznania. Tłumacz uczy samodzielności. Przewodnik pragnie wskazać drogę, która według niego jest pewna i dobra, więc należy ją akceptować (Kwiatkowska, 2008).

Nauczyciel powinien być pośrednikiem pomiędzy uczniem a otaczającym go światem; nie osobą, która w sposób sformalizowany przekazuje gotowe informacje. Ma za zadanie przybliżyć dziecku otaczającą go rzeczywistość zgodnie z jego potrzebami, zainteresowaniami, zdolnościami, stwarzając sytuacje pobudzające aktywność ucznia, wzbogacając jego doświadczenia i zachęcając do wykorzystywanych umiejętności (Jacewicz, 2011).

Nauczyciel musi pamiętać o tym, iż chcąc wspomagać rozwój jednostki, może iść przed nią, torując jej drogę, kroczyć z boku, podpowiadając jej w sytuacjach dla niej nowych i trudnych, bądź podążać za nią, dyskretnie wspomagając, gwarantując poczucie bezpieczeństwa (Jacewicz, 2011).

Wśród zadań nauczyciela w procesie dydaktyczno-wychowawczym wymienia się role:

- przewodnika po świecie wiedzy i wartości;
- diagnostyka, posiadającego kompetencje w zakresie ewaluacji i monitorowania postępów ucznia i efektów swojej aktywności;
- menedżera, który potrafi zoperacjonalizować cele nauczania–uczenia się, ułożyć treści dydaktyczne w spójną, logiczną całość;
- facylitatora, organizatora samorządu szkolnego, redakcji gazetki szkolnej, wycieczek, obozów;
- fachowca, znającego kwestie merytoryczne, istotne ze względu na założone i realizowane cele procesu kształcenia, potrafiącego dobrać treści do osiągnięcia celów i dostosować je do potrzeb i możliwości psychofizycznych uczniów, wiedzącego, jakie umiejętności mają osiągnąć uczniowie, umiejącego wywołać pozytywne nastawienie do nauki, zachować właściwe proporcje pomiędzy nauką a odpoczynkiem, stworzyć wspólną strategię nauczania i uczenia się, sprawnie komunikować się;
- inspiratora, który potrafi umacniać motywacje wychowanków do nauki, zaoferować uczniom pomoc w odkrywaniu i rozwoju ich osobistych zainteresowań i możliwości;
- integratora, potrafi osiągnąć porozumienie uczniów co do celów, dbać o wzajemny szacunek między uczniami oraz ich nauczycielami, negocjować, słuchać i być asertywnym;
- przewodnika;
- tłumacza (Denek, 2011).

Ponadto nauczyciel ma być refleksyjnym praktykiem i przeobrażającym się intelektualistą. Musi pamiętać, że:

[...] nie można przebyć drogi rozwojowej za dziecko, ono samo musi wspinać się po kolejnych szczeblach swojego rozwoju. Zadaniem jego – dorosłego jest pomagać mu w tym sensownie (Gruszczyk-Kolczyńska i Zielińska, 2004, s. 37).

Pod wpływem zmian społeczno-kulturowych i cywilizacyjnych ewoluowały funkcje zawodowe nauczyciela. Można je scharakteryzować następująco:

- od poczucia bezpieczeństwa, wyznaczonego stabilnością środowiska życia i pracy człowieka, do poczucia zagrożenia, powodowanego powszechnością ryzyka;
- od odpowiedzialności instytucjonalnej (grupowej) do odpowiedzialności indywidualnej (personalnej);
- od przystosowania się człowieka do rzeczywistości do jej modyfikowania, przekształcania;
- od pracy z dominacją czynności powtarzalnych do pracy z przewagą czynności twórczych, innowacyjnych;

- od dominacji techniczności do dynamicznego wzrostu intelektualności;
- od kształtowania własnego życia według wzorów tradycji do tworzenia jego koncepcji (myślenie przyszłościowe i umiejętność „czytania”, rozumienia procesu przemian) (Kwiatkowska, 2008).

W ujęciu K. Denka, dobry nauczyciel stanowi odwzorowanie obrazu dobrej szkoły, która to stymuluje rozwój jednostki, aktywizując i przygotowując ją do funkcjonowania w realiach gospodarki rynkowej oraz:

- uczy współpracy i porozumienia;
- wprowadza w trudny świat przeżyć młodego pokolenia;
- buduje u młodych ludzi harmonię, kulturę i wrażliwość na prawdę, piękno i miłość;
- uczy, jak pięknie żyć;
- zapoznaje z technikami kierowania sobą;
- uczy skutecznego uczenia się i zapamiętywania;
- uczy, jak należy się uczyć, doskonalić, postępować w życiu i dokonywać samokontroli;
- uczy samooceny i samodzielności (Denek, 2005).

Nauczyciel, chcąc skutecznie sprawować powyższe funkcje, zobowiązany jest do ustawicznego doskonalenia się. Oczekuje się od niego ustawicznego wzbogacania osobowości, aktualizacji wiedzy i umiejętności.

Model nauczyciela wynikał zawsze z charakteru stosunków społeczno-politycznych. Kształtował się na wzór epoki – raz nauczyciel miał być pokornym sługą, raz człowiekiem światłym i wszechstronnym, to znów posłusznym urzędnikiem. Słuszne wydaje się w tym miejscu stwierdzenie J. Legowicza:

Nauczyciel wyrasta z obiektywnego podłoża społecznego i jest określony jego obiektywnie rozwojowymi prawami (za: Denek, 2005, s. 69).

Współczesna szkoła potrzebuje nauczyciela o szerokich horyzontach, realizującego dwie strategiczne idee współczesnej edukacji – „rozumieć świat i kierować sobą” – oraz przygotować ludzi do uczestnictwa w edukacji ustawicznej – „uczenie się przez całe życie”. Dlatego też już nie przekazywanie wiedzy, ale uczenie umiejętności poruszania się w świecie wolności i sprzeczności informacyjnej oraz w świecie konfliktów wartości i interesów wyznacza sens istnienia współczesnej szkoły (Dubis, 2014).

Wzór osobowy nauczyciela kreślony przez naukowców i polityków nie jest oderwany od rzeczywistości, nie pozostaje w sferze teorii, jak to często bywało w przeszłości, lecz ściśle z nim się łączy kwestia jego realizacji. Stąd duża troska o kształcenie i doskonalenie nauczycieli. Wszędzie podkreśla się znaczenie zawodu nauczyciela, jego roli społecznej, jego wkładu w kształtowanie świadomości młodego pokolenia.

Obecna rzeczywistość nakazuje poświęcenie większej uwagi edukacji postrzeganej ogólnie jako ciągły proces kształtowania i doskonalenia wszystkich dyspozycji ludzkiej osobowości (Fedyn, 2004, s. 55).

Szkoła stanowi fundamentalną rolę zarówno w nauczaniu, jak i w wychowaniu dziecka. Powinna stać się miejscem wymiany doświadczeń. Nauczyciel powinien rozszerzać doświadczenia uczniów i na nich się opierać. Do jego zadań nie należy podanie gotowej wiedzy, ale przyjęcie roli przewodnika w procesie edukacyjnym. W momencie, kiedy dziecko ma oparcie w doświadczeniu, wówczas wzrasta jego motywacja i efektywność. Szkoła winna być „wyzwalaczem tych działań”. Rolą nauczyciela jest odwoływanie się do zdolności wrodzonych ucznia, aby je pobudzić i umiejętnie nimi kierować. Nauczyciel ma pełnić rolę przewodnika intensywnie rozbudzającego zainteresowania i pasje młodego wychowanka. W ujęciu Deweya szkoła powinna kształtować i pielęgnować bystrość i aktywność, pobudzać do myślenia, ruchu i działania. Szkoła powinna być „naturalną formą życia społecznego” (Sadowska, 2011).

Nauczyciel to profesja, której istotę stanowi

[...] bezpośredni, osobisty kontakt z uczniem, podczas którego manifestuje się cała osobowość pedagoga, jego postawy, ideały i wartości, więc to – kim jest, do czego dąży, kim się staje (Ordon, 2002, s. 642).

Ważne jest to, kim jest nauczyciel, jakim jest człowiekiem. Powinien być blisko wychowanka. Taka bliskość wynika nie z konieczności, ale z potrzeby serca spotkania z dzieckiem. „Autorytet nauczyciela tkwi w jego duchowości. A «służba» wobec dziecka jest miarą mistrzostwa” (Ordon, 2002, s. 348).

Czy tylko twórczy pedagog może sam zainspirować wychowanka do aktywnego, twórczego działania? Dobrym nauczycielem nie może być każdy, a mistrzostwo w tym działaniu osiągają ludzie o określonych cechach osobowości. K. Konarzewski, diagnozując rolę nauczycieli, stwierdził, iż „nauczyciel to szlachetny zawód: szkoda, że nauczyciele w swej większości do niego nie dorastają”. Nauczyciel to:

człowiek niewzruszonych zasad i szerokich horyzontów, to jednostka wysoce niosąca posłannictwo mistrza i przyjaźnie podporządkowująca siebie podopiecznym, to uczonej w swojej specjalności i wielki znawca duszy młodzieży, umysł systematyczny, starannie planujący działania na podstawie naukowej wiedzy, szczerzy i spontaniczny w swoich odruchach, bogata osobowość, która całym swoim życiem zarówno publicznym, jak i prywatnym daje przykład wychowawczych cnót (za: Muszkieta, 2001, s. 9).

Oczekiwania wobec nauczyciela ulegały transformacji na przestrzeni lat.

Jaki więc powinien być nauczyciel XXI wieku? B. Ostrowska (2013) sugeruje, iż istotny jest ogrom entuzjazmu i fascynacji swoją pracą, hektolitry odwagi do uczenia się i popełniania błędów, masa innowacyjności przejawiającej się nie tylko w użyciu technologii, ale przede wszystkim w rewolucji w sposobie myślenia o roli nauczyciela w szkole. Musimy pamiętać, iż:

polska szkoła może stać się przyjaźnie wymagającą, bezpieczną i nowoczesną tylko dzięki odpowiedzialnym i pracującym z pasją nauczycielom. [...] kluczem do sukcesu jest mądry, wykształcony i twórczy nauczyciel (Hall, 2008, s. 15).

BIBLIOGRAFIA

- Banach, Cz. (2014). Nauczyciel w badaniach pedagogicznych jego osobowość i kompetencje oraz zadania i prognozy. W: L. Pawelski i B. Urbanek (red.). *Twórczość – kreatywność – nauczyciel*. Szczecinek.
- Bednarska, M. i Musiał, E. (2012). *O nauczycielu. Poradnik do pedeutologii*. Wrocław.
- Day, Ch. (2004). *Rozwój zawodowy nauczyciela. Uczenie się przez całe życie*. Gdańsk.
- Denek, K. (2004). Funkcje nauczyciela w społeczeństwie wiedzy. *Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne*, 12.
- Denek, K. (2011). Nauczyciel, jego tożsamość, role i kompetencje. W: S. Juszczyk (red.). *Osobowość, kompetencje, powinności nauczyciela i wychowawcy*. Poznań.
- Denek, K. (2005). *Ku dobrej edukacji*. Toruń.
- Dewey, J. (2005). *Moje pedagogiczne credo*. Warszawa.
- Dubis, M. (2014). O nauczycielu w nowych realiach społeczno-edukacyjnych. *Edukacja elementarna*, 31.
- Duraj-Nowakowa, K. (2000). *Systematologiczne inspiracje pedeutologii*. Kraków.
- Fedyn, B. (2004). Zdrowie przez edukację. W: M. Bugdol, J. Pośpiech i M. Kapica, (red.). *Pogranicze w edukacji*. Racibórz.
- Gruszczyk-Kolczyńska, E. i Zielińska, E. (2004). Intensywne wspomaganie rozwoju dziecka: ważniejsze hipotezy i możliwości realizowania. W: W. Dykcik i A. Twardowski (red.). *Wspomaganie rozwoju i rehabilitacja dzieci z genetycznie uwarunkowanymi zespołami zaburzeń*. Poznań.
- Hall, K. (2008). Reforma edukacji do oceny. *Gazeta Wyborcza*, 90.
- Jacewicz, A. (2011). Proces uczenia się a wspomaganie rozwoju małych dzieci. W: B. Grzeszkiewicz i B. Walak (red.). *Dziecko, Rzeczywistość, szanse i wyzwania*. Gorzów Wielkopolski.
- Kołodziejaska, E. (2007). *Jacy jesteśmy? Gimnazjaliści o sobie, rodzicach i nauczycielach*. Warszawa.
- Królikowska, A. i Topij-Stempińska, B. (2014). Wizerunek nauczyciela we współczesnym społeczeństwie polskim. *Edukacja elementarna w teorii i praktyce*, 31.
- Kupisiewicz, Cz. (2002). *Dydaktyka ogólna*. Warszawa.
- Kwiatkowska, H. (2008). *Pedeutologia. Pedagogika wobec przyszłości*. Warszawa.

- Maciaszkowa, J. (1991). Problemy opieki nad dziećmi. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, 7.
- Muszkiet, R. (2001). *Nauczyciel w reformującej się szkole*. Poznań.
- Okoń, W. (2003). *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Warszawa.
- Ordon, U. (2002). Nauczyciel-wychowawca w świetle oczekiwań dzieci w wieku przedszkolnym. W: S. Podobiński i B. Snoch (red.). *Przyzywanie głębi do kręgu słów, myśli, idei i działań*. Częstochowa.
- Ostrowska, B. (2013). Przepis na nauczyciela XXI wieku. *Meritum*, 4.
- Sadowska, E. (2011). Twórczy nauczyciel – opiekun i wychowawca w II Rzeczypospolitej. Implikacje do edukacji XXI wieku. W: B. Grześkiewicz i B. Wałak (red.). *Dziecko – rzeczywistość, szanse i wyzwania*. Gorzów Wielkopolski.
- Szuman, S. (1974). *Talent pedagogiczny*. Katowice.
- Tchorzewski, A.M. (2010). Sprawności moralne nauczyciela wychowania fizycznego. *Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne*, 6.
- Ważny, P. (2013). Próba diagnozy kompetencji nauczycieli wychowania fizycznego. *Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne*, 3.
- Wołoszyn, S. (1998). *Pedagogiczne wędrówki przez wieki i zagadnienia. Studia i szkice*. Toruń.
- Zawadowska, J. (2005). Konstruktywizm w procesie nauczania–uczenia się. *Dyrektor Szkoły*, 7–8.

NAUCZYCIEL – MISJA CZY ZAWÓD?

Słowa kluczowe: edukacja, nauczyciel, kompetencje nauczycielskie

Streszczenie: Treść artykułu jest próbą refleksji dotyczącą współczesnych wyzwań stojących przed nauczycielem. W odpowiedzi na pytanie: kim jest współczesny nauczyciel, wpisana została refleksja na temat tego zawodu.

TEACHER – AN OCCUPATION OR A MISSION

Keywords: education, teacher, teacher's competence

Abstract: The article is an attempt at a reflection on contemporary challenges a teacher has to face. In response to the question: Who is the contemporary teacher, there has been inscribed a reflection on the profession.